

Житар Ірина Василівна,

доцент кафедри українського ділового мовлення Національної академії Служби безпеки України, кандидат філологічних наук;

Матвійчук Тетяна Павлівна,

доцент кафедри мовних дисциплін Державного університету інфраструктури та технологій, кандидат філологічних наук, доцент

УЖИВАННЯ ВСТАВЛЕНИХ КОНСТРУКЦІЙ У ЮРИДИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Одним із засобів, що покликані задовольнити потребу мовця у його прагненні до якомога точнішого вираження думки, є вставлені конструкції. Функціональне різноманіття та багатоплановість значень, які передають вставлені конструкції в тексті, призвела до неможливості укласти ці одиниці в одну спільну класифікацію, оскільки вставлення в кожному стилі мовлення має свою специфіку та виразно виявляє свою неоднорідність [3; с. 202-203]. Перспективним напрямом сучасних мовознавчих досліджень є вивчення стилістичних функцій вставлених одиниць не лише в певному стилі мови, а й у певному дискурсі (юридичному, медичному, економічному тощо).

Юридичний дискурс відбувається у різноманітних мовленнєвих ситуаціях, передусім у моделях спілкування фахівець – фахівець, фахівець – нефахівець. Стилістична роль вставлених одиниць у юридичному дискурсі зумовлена тим, що автор (юрист-практик, юрист-науковець, законотворець) повинен дбати про адекватне розуміння інформації, закладеної в текст, і водночас – про її комфортне сприйняття адресатом. «Комунікативно-прагматична природа вставних одиниць як невіддільних компонентів тексту активізує процес формування думки та сприяє реалізації задумів авторів-правників» [2; с. 83]. На наш погляд, ця думка дослідниці є також слушною й щодо вставлених одиниць, оскільки їх вживають для «уточнення, доповнення, роз'яснення предметного змісту речення або введення додаткового змісту та інформації до його структури» [1; с. 250]. Отже, добір зазначених синтаксичних конструкцій (що саме автор хоче винести за межі базового речення в другий рівень речення) залежить від індивідуальних уподобань автора, його думки щодо тієї чи іншої проблеми, його бажання наголосити на чомусь. Іншими словами, вставні конструкції можуть бути необмеженим засобом урізноманітнення та реалізації зображальних інтенцій мовця. Це

пояснюємо тим, що ці конструкції мають важливий потенціал виходити за межі лінійної організації мовлення і створювати своєрідну семантичну, стилістичну та прагматичну надбудову.

У юридичних текстах переважають вставлені конструкції, які виконують переважно інформативну функцію. Зокрема, такі одиниці можуть бути:

1) принагідними ілюстраціями, які є короткими констатаційними «штрихами»;

2) принагідні дефініювання (тлумачення) термінів. Такий тип одиниць часто трапляється в наукових юридичних текстах, підручниках та посібниках з правознавства;

3) одиницями з уточнювальною функцією. Такі одиниці допомагають виокремити певний аспект, конкретизувати певну ознаку, властивість, характеристику, наголошують на особливості тощо, тобто загострюють увагу адресата мовлення саме на тому, що потрібно авторові юридичного тексту;

4) структурами з доповнювальною функцією (при цьому до складу вставленої конструкції може входити модальний кваліфікатор, як-от: *до речі, зокрема, насамперед, переважно*);

5) одиницями, з обмежувальною функцією;

6) вставлені конструкції які вказують, у якому зі своїх значень вжито слово або як автор розуміє зміст певного слова.

Часто вставлена одиниця є засобом варіативності: з її допомогою автор вносить певне поняття, варіантне (синонімічне) відповідному фрагментові базового речення. Цей стилістичний прийом (залучення варіанта) сприяє створенню більш повного та точного юридичного поняття, яке читач сприймає зусбіч. Таке використання вставленої конструкції може призводити до розвитку контекстуальної синонімії. Інший тип варіативності (антонімічний) демонструють структури, де вставлена конструкція-варіант, протиставляючись одиниці базового речення, дає змогу авторові охопити полярні випадки, посилюючи ефект виражальності через зіткнення протилежних смислів.

У навчальних правничих текстах, як і загалом у текстах наукового стилю, часто спостерігаємо прийом етимологізації, маркерами якого є слова та конструкції на зразок «з лат.» (з латинської), «грец.» (грецьке) тощо, коли, використовуючи вставлену конструкцію, автор тлумачить незрозумілі для адресата мовлення терміни. Саме за допомогою вставлених конструкцій дуже зручно давати пояснення юридичного терміна, розкриваючи його етимологію, пояснюючи через синонім, вводячи його в інші контексти вживання, порівнюючи з іншим терміном. Такі одиниці є багатофункціональними. По-перше, вони маркують текст, у якому їх вжито, як науковий. По-друге вони забезпечують для адресата тексту комфортне сприйняття

передаваній інформації. По-третє, вони завжди апелюють до іншої текстової системи, а отже, передають інтертекстуальність.

Досить поширені в юридичному дискурсі вставлені конструкції, що виконують службову функцію і допомагають адекватно зрозуміти текст або орієнтуватися в ньому. Наведемо приклади таких одиниць:

1) вставлені конструкції, що містять умовні назви організацій, структур, договірних сторін у текстах законів, договорів, угод тощо, як-от: *далі – Комісія; далі – Виконавець;*

2) вставлені конструкції, що є абрєвіатурами, яку в подальшому тексті будуть вживати скорочено без розшифрування;

3) вставлені конструкції, що є умовним позначенням одиниць, названих у базовому реченні;

4) вставлені конструкції-вказівки на джерело інформації, зокрема в текстах законів та інших юридичних документів вказівки на статті закону;

5) вставлені конструкції-вказівки на додатки;

6) вставлені конструкції, що називають скорочені назви служб.

Отже, подальше опрацювання питань природи, семантики та стилістичного призначення вставлених конструкцій дає змогу розглядати їх як багатоструктурні, багатофункціональні одиниці мови, які дають змогу реалізовувати якісні (такі, що характеризуються високим рівнем порозуміння між автором тексту і його адресатом) способи комунікації.

Список використаних джерел

1. Загнітко А.П. Теоретична граматика української мови: Синтаксис : монографія. Донецьк: Дон НУ, 2001. 662 с.

2. Івкова Н. Засоби смислової і функціональної актуалізації інтродуктивних компонентів у публіцистичних текстах. *Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. Т. 22 (Мовознавство)*. Донецьк: Український культурологічний центр, Східний видавничий дім. 2008. С. 200–211.

3. Новікова О. О. Вставні конструкції в юридичному дискурсі: Структурні й функціональні особливості. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2019. № 40. Том 1. С. 80–84.